

LO-økonomenes vurdering av norsk økonomi

1. Bedring i industrilandene?
2. Makrobildet i Norge
3. Betydningen av lavere kronekurs
4. Produktivitet er saken
5. Produktive evner viktigere enn Pisa?
6. Bygg og anlegg; viktig i produktivitsdebatten

Norsk økonomi har bak seg en sterk utvikling. Mange indikatorer tyder på at veksten framover både i produksjon og antall jobber kan bli noe svakere, Det var en klar nedgang i boligprisene mot slutten av 2013, selv om husholdningens gjeldsvekst fortsatte som før.

Selv med økning i produksjon og sysselsetting i 2013, har arbeidsløsheten økt og sysselsettingsraten gått noe ned. Dette skyldes en sterk befolkningsvekst, bl.a. som følge av innvandringen fra EU-land i Øst-Europa.

Veksten hos handelspartnerne antas å øke noe framover mens oljeprisen trolig holder seg oppe. Kronekursen har blitt betydelig lavere det siste året. Det ligger dermed an til at tradisjonell eksport får et oppsving i 2014.

Når det gjelder konjunkturutsiktene er usikkerheten særlig knyttet til

- Svake utsikter for en sårbar europeisk økonomi
- At norske husholdninger har historisk høy gjeldsbelastning
- Lavere kronekurs har styrket industriens konkurransevne.
- Ny regjering kan svekke styringsgrepet gjennom mer utflytende handlingsregel.

En gunstig valutakurs er ikke noe en kan basere den økonomiske politikken på i det lange løp. På den annen side er den viktig for vurderingen av løpende politikk. Det er også slik at svekket styring kan gi uheldige utslag i valutaen til skade for sysselsettingen.

Regjeringen har startet en diskusjon om norsk produktivitet og produktivitetsutvikling og har nedsatt en Produktivitetskommissjon. Vi starter diskusjonen om vi har et produktivetsproblem i dette notatet. Det er også skrevet et Samfunnsnotat (nr.8 2013) om nyskaping og produktivitet. Norske resultater undervurderes i noen av de enkle målene for utviklingen.

1. BEDRING I INDUSTRILANDENE?

Eurosonen har hatt en svak økonomisk utvikling etter finanskrisen og økende ledighet som følge av innstrammingspolitikken, med fall i BNP både i 2012 og 2013. I januar 2014 anslo IMF at BNP vil vokse med 1 pst. i 2014 og 1 ½ pst. i 2015.

Eurosonen er svært sårbar for nye tilbakeslag, med sin høye arbeidsløshet og svake offentlige finanser. Sysselsettingen i eurosonen var over 4 mill. lavere i 2013 enn i 2008. Arbeidsløsheten var 12 pst. i 2013, og den svake økonomiske veksten gjør at den antas å være like høy i år og neste år

Offentlig bruttogjeld som andel av BNP økte fra 93 pst. i 2012 og anslås til 96 pst. i 2013 og 2014. Lav prisvekst i eurosonen gjør det vanskeligere å få ned gjelda som andel av BNP. EU s "maksimalgrense" er på 60 pst..

Utviklingen i **USA** er mer positiv. Også her er det ført en unødig passiv budsjettpolitikk. Republikanerne med flertall i Representantenes hus i Kongressen ønsker store kutt i offentlige utgifter. Dette er en årsak til at oppgangen går mye saktere enn vanlig etter en konjunkturedgang. En annen årsak er at oppgang tar lengre tid etter kriser som involverer gjeld og fall i boligmarkedet, enn kriser som bare involverer tilbakeslag i produksjonen.

Etter finanskrisen har veksten i USA ligget rundt 2 pst. per år. Den antas å øke til rundt 3 pst. i 2014 og 2015. Boligprisene stiger mye fra et lavt nivå. I november 2013 var den årlige boligprisveksten i USA på over 11 pst. og nesten 14 pst. i de store byene. Arbeidsløsheten er på vei nedover, og kom ned i 6,6 pst. i januar 2014. Mange millioner er imidlertid falt ut av arbeidsstyrken og regnes ikke som arbeidsløse.

Fordi budsjettpolitikken bremser økonomien, har den amerikanske sentralbanken (Federal reserve) stimulert økonomien gjennom pengepolitikken. Sentralbankrenta er nær null, og banken har tilført penger ("pengetrykking") gjennom store kjøp av amerikanske statsobligasjoner.

Lave renter og trykking av penger i USA har gjort at det har flytt betydelig med kapital til såkalte framvoksende økonomier. Forventninger om reduksjon i pengetrykkingen og økte renter i USA har gitt betydelig kapitalflyt motsatt vei den siste tiden. Dette har forsterket problemer i flere framvoksende økonomier, bl.a. Argentina, India og Tyrkia. 29. januar 2014 bestemte den amerikanske sentralbanken at pengetrykking gjennom kjøp av obligasjoner skal reduseres med 10 mrd. USD i måneden til 65 mrd. USD. Sentralbanken vil holde renta på mellom 0 og ¼ pst. så lenge ledigheten er over 6 ½ pst.

Veksten i **Kina** var $7\frac{3}{4}$ pst. både i 2012 og 2013, og antas av IMF å bli $7\frac{1}{2}$ pst. i 2014. Veksten i **framvoksende økonomier** samlet antas å øke fra $4\frac{3}{4}$ pst. i 2013 til 5 pst i 2014.

2. MAKROBILDET I NORGE

Norsk økonomi har en langvarig sterk utvikling bak seg. Vi er nå inne i en noe svakere periode. Lav kronekurs gjør imidlertid at eksporten ventes å utvikle seg positivt framover.

BNP i fastlands-Norge vokste med 3,4 pst. i 2012. Veksten avtok noe i 2013. I Tilleggsproposisjonen 2014, lagt fram i november i fjor, anslo Finansdepartementet veksten til 2 pst. i 2013 og 2 ½ pst. i 2014. I desember anslo Norges Bank veksten i 2014 til 2 pst. og SSB anslo veksten til 2,1 pst. **(LO-økonomene anslår veksten til 2 ¼ pst. i 2014, blant annet på bakgrunn av utviklingen i valutakurs (se vedlegg).)**

Noe av bakgrunnen for Norges Banks nedjustering var at bedriftene i bankens regionale nettverk meldte at veksten i produksjonen hadde avtatt noe mer enn ventet. Det har bl. a. vært lav vekst i privat forbruk.

Boligprisindeksen fra SBB tyder på at boligprisene nådde en topp i andre kvartal i fjor og senere falt med nær 5 pst fram til 4.kvartal. De lå imidlertid da fortsatt 1 pst. over nivået ett år tidligere. Kredittveksten er svært stabil. Publikums jevnt økende (brutto) gjeld var 6 pst. høyere i desember enn ett år tidligere.

Norges banks videreføring av en historisk lav styringsrente har bidratt til en lavere kronekurs. Dette virker positivt for norsk eksport. Samtidig har den bidratt til vekst i husholdningenes etterspørsel. Dette er, i tillegg til høy aktivitet i oljesektoren, en sterk drivkraft i norsk økonomi. Mye tyder nå på at den lave kronekursen gir en viktig stimulans til eksportindustrien (se egen sak). Konjunkturbarometeret for industri og bergverk i 4. kvartal tegner et svært positivt bilde.

Prisstigningen har økt fra 2012, da den var spesielt lav (på 0,7 pst). Norges Bank anslo i desember at den ville være 2 ¼ pst. i 2013 og 2 pst. de neste årene.

Hvordan går det på arbeidsmarkedet?

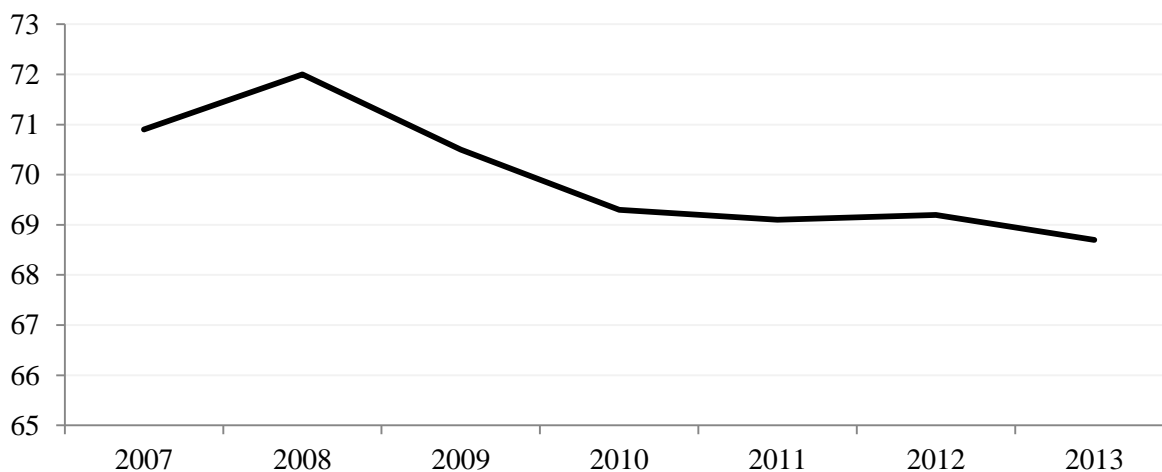
Selv om sysselsettingen økte i 2013 har også arbeidsløsheten økt og sysselsettingsraten gått svakt ned. Dette må ses i sammenheng med sterk befolkningsvekst, bl.a. som følge av innvandringen fra EU-land i Øst-Europa.

Ifølge SSBs arbeidskraftundersøkelse økte antall sysselsatte med 30 000 i 4. kvartal 2013, sammenlignet med samme periode året før. Sysselsettingsøkingen¹ har tiltatt de siste tre kvartalene, men klarte likevel ikke helt å holde tritt med befolkningsøkningen. Dermed var det en svak nedgang i sysselsettingsraten fra

¹ Regnet i forhold til ett år tidligere

2012 til 2013. På årsbasis var andelen av befolkningen som var sysselsatt 68,7 pst. Dette er 3,3 prosentpoeng under nivået i 2008.

Sysselsettingsrate, 16-74 år. 2007-2013

Kilde: SSB, Arbeidskraftundersøkelsen

Antall arbeidsløse økte gjennom fjoråret ifølge sesongjusterte tall fra Nav. De siste månedstallene for januar viser bare små endringer. Ledighetsoppgangen de siste månedene er bredt basert, i de fleste yrkesgrupper. Bygg og anleggsbransjen skiller seg særlig ut, og har over tid hatt den høyeste ledighetsøkningen og det høyeste ledighetsnivået.

Ved utgangen av januar var i følge Nav 3,0 pst. av arbeidsstyrken registrert helt arbeidsløse, mens bruttoledigheten utgjorde 3,6 pst.

3. BETYDNINGEN AV LAVERE KRONEKURS

Høy kronekurs har bidratt til utfordringene i norsk næringsliv som konkurrerer med utenlandsk næringsliv. Fra 2009 til 2012 økte kronekursen med 7,5 pst. målt ved konkurransekursindeksen (valutaer til land norske bedrifter konkurrerer mest med). Kronekursen har imidlertid sunket betydelig gjennom 2013. I perioden januar – oktober 2013 sank kursen 8-9 pst. Siden er kursen gått ytterligere ned med 3-4 pst. Den samlede nedgangen siden inngangen på 2013 er 11 ½ pst.

Lavere kronekurs øker priser på utenlandske produkter målt i norske kroner. Dermed styrkes konkurranseevnen. En prisøkning på utenlandske produkter vrir samtidig etterspørsel innenlands bort fra import og mot innenlandsk produksjon. De økte importprisene bidrar også til høyere prisvekst i Norge.

Utvikling i kronekurs:

Økt kronekurs (gir svakere konkurranseevne)	2009-2012	7,5 pst.
Lavere krone (gir sterkere konkurranseevne)	jan 2013-feb 2014.	11,5 pst.

Utviklingen det siste året innebærer en viktig stimulans for norsk konkurranseutsatt næringsliv. For lønnsomheten i konkurranseutsatt industri er valutakursendringen av stor betydning.

Dette kan illustreres med følgende regnestykke for eksportbedrift: Med en lønnskostnadsandel på rundt 70 pst. gir en nedgang i kronekursen på 11 ½ pst. om lag samme effekt på bunnlinjen som en nedgang i lønnskostnadene på drøyt 15 pst. En kan svært grovt anslå at dersom den svekkelsen en har sett i valutakursen fra inngangen på 2013 til nå holder seg, økes isolert sett BNP i Fastlands-Norge med rundt 1 pst. Det tilsvarer rundt 20 mrd. kroner.

Konjunkturbarometeret for industri og bergverk 4 kvartal 2013 ble publisert av Statistisk sentralbyrå 28. januar i år. Der kan en klart se at lavere kronekurs begynner å gi resultater. I barometeret melder norske industriledere om positiv utvikling i produksjonsvolumet og at utsiktene på kort sikt er gode. Økt ordretilgang og høyere priser på eksportmarkedet var drivkraften bak denne framgangen i følge SSB.

Oppgangen i industriproduksjonen skyldtes særlig vekst i innsatsvarer. Den var særlig sterk for kjemiske råvarer samt papir og papirvarer. Produksjonen av investeringsvarer fortsatte å stige. Veksten i ordrebeholdningen tiltok mot slutten av kalenderåret. Høyere ordretilgang i eksportmarkedet var årsaken til dette. Generelle utsikter på kort sikt vurderes som bedre. Det er forventninger om vekst i produksjonsvolum, og ordretilgang og færre oppgaver at svak etterspørsel i eksportmarkedene virket begrensende på produksjonen.

Tilsvarende positivt bilde gis i konjunkturrapporten til Norsk Industri fra månedsskiftet januar-februar. Industrilederne venter vekst på 4 pst. i omsetning og eksport i 2014.

Virkning av 10 pst. lavere valutakurs for en eksportbedrift på kort sikt

Verdiskapingen i en bedrift er forskjellen mellom salgsverdien av produksjonen og produktinnsatsen som bedriften kjøper.

Verdiskaping=Salgsverdi – produktinnsats

Norske eksportbedrifter både kjøper produktinnsats fra norske leverandører og importerer. Dersom all produktinnsats er importert vil 10 pst. lavere valutakurs både gi 10 pst. høyere salgsverdi og 10 pst. dyrere produktinnsats.

Verdiskapingen målt i norske kroner øker da med 10 pst.

Dersom produktinnsatsen kommer fra norske leverandører vil typisk prisene på produktinnsatsen øke mindre enn for salgsverdien. Bedriftens verdiskaping vil derfor øke med mer enn 10 pst.

Nedenfor ser vi på det minst gunstige tilfellet for bedriften at all produktinnsats importeres. Vi antar at lønnskostnadsandelen i bedriften før endringen i valutakurs var 70 pst.

Tabell 1 Virkningen på " lønnsomhet" av 10 pst. lavere valutakurs

	Før valutakursendring	Etter valutakursendring
Verdiskaping	100	110
- Herav Lønnskost	70	70
- Herav "overskudd"	30	40
Forbedring		10 (dvs. 33 pst)

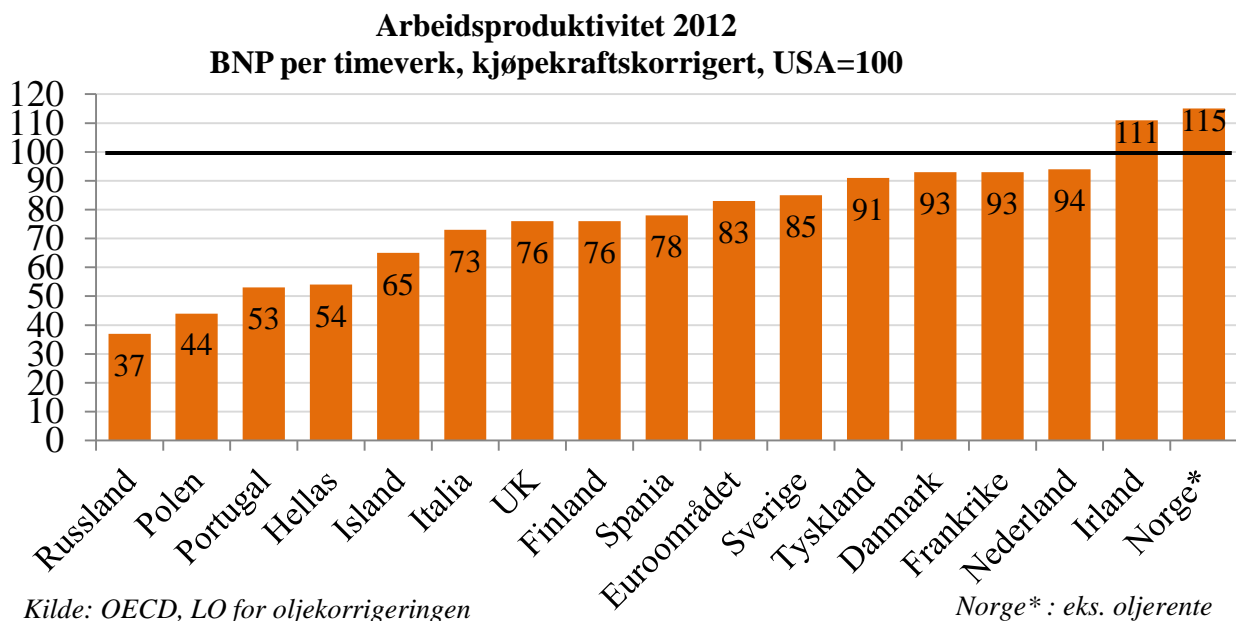
Med en lønnskostnadsandel på 70 pst., gir en 10 pst. lavere valutakurs en bedring i lønnsomhet på 33 pst. Det er like mye som om lønnskostnadene skulle reduseres med ca. 15 pst.

4. PRODUKTIVITET ER SAKEN

Regjeringen satte 7. februar ned en Produktivitetskommisjon for å studere utviklingen i norsk produktivitet og senere komme med forslag til hvordan produktiviteten kan økes. Dette er en nyttig øvelse.

LO har i den senere tid utgitt to samfunnsnotater om produktivitet, nr. 8/13 *Norsk nyskaping i internasjonal sammenheng* og nr. 1/14 *Forventninger til produktivitetskommisjonen*, som var et innspill til regjeringen før kommisjonen ble satt ned. Problemstillingene omtalt her er grundigere dekket i de to notatene.

Både tall fra SSB og fra Finansdepartementet i 2010 viser at Norge har høyere produktivitet per time enn andre vestlige land, selv når det korrigeres for oljeinntekter. I figuren nedenfor har vi brukt SSBs regnemåte for 2012. Etterspørselen etter store kapital- og arbeidskraftsressurser i oljesektoren og bruk av oljepenger, har bidratt til nedleggelse av virksomhet med lavere produktivitet, og forklarer nok noe av det høye produktivetsnivået i Norge utover oljens direkte virkning på BNP.

Når det gjelder utviklingen over tid, kan det være naturlig å ta utgangspunkt i noen av analysene til kommisjonen som ble satt ned i Danmark for å forklare lav dansk produktivetsvekst og foreslå botemidler.

Dansk produktivetsvekst er redusert siden slutten av 1990-tallet, men kommisjonen peker verken på eurokrise eller EU-utvidelse som faktorer i sin analyserapport om problemene.

For å måle produktivitet, er det ikke nok å måle utvikling i volum i produksjonen, men også kvalitet. Dette er ofte vanskelig å måle og krever omfattende statistikk. Kommisjonen pekte på at det er vanskelig å måle produksjonen i offentlig sektor. Datagrunnlaget i dansk nasjonalregnskap egn seg ikke til formålet. Datagrunnlaget i bygg- og anlegg gjorde det også umulig å anslå produktivitetsutviklingen der. Også andre områder er problematiske. Situasjonen i Norge er trolig noe bedre, men også vi har behov for forbedringer.

Før kommisjonen ble nedsatt var det en bekymring i Danmark om at produktivitetsutviklingen i industrien var lav i internasjonal sammenheng. Kommisjonen ser ikke dette som noe stort problem. Industrien har spesialisert seg mot landbruksvarer, farmasøytiske produkter og maskiner. Danskene er nettoimportører av IKT. Bytteforholdet, forholdet mellom eksportpriser og importpriser, har dermed bedret seg.

Sverige er et land som på den annen side har spesialisert seg mot produksjon av IKT med høy produktivitetsvekst internasjonalt, og prisene faller derfor mye. Sverige taper mye i bytteforhold. Finland kommer enda dårligere ut fordi de spesialiserte seg enda sterkere mot IKT.

Norsk økonomi er preget av det samme som Danmark i denne sammenheng. Vi er i enda større grad enn danskene spesialisert mot produksjon der prisene stiger.

Verdensbanken viser i sin Net barter terms of trade index svært ulik utvikling for bytteforholdet i de nordiske land i perioden 2000-2011:

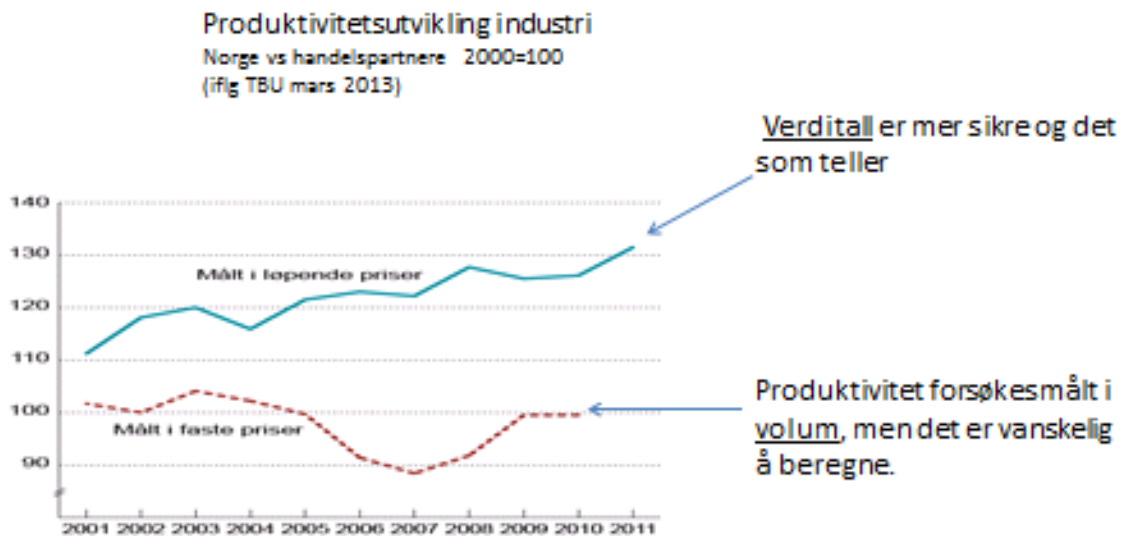
Norge	57 pst
Danmark	6 pst
Sverige	-13 pst
Finland	-25 pst

Endringen for Norge reflekterer mye økningen i oljeprisen i perioden, men også andre trekk i næringsstrukturen. Det er bedre å være verdensledende i petroleum, fiske, fiskeoppdrett, dypvannsteknologi og vannkraft enn å slite tungt i en hard konkurranse innen IKT- eller bilproduksjon. Der er produktivitetsveksten høy, men det motvirkes av ugunstig prisutvikling. Det er hva en får igjen i kjøpekraft som teller.

Den etterfølgende figuren illustrerer problemstillingen. Her fremstilles produktivitetsutviklingen i Norge målt mot gjennomsnittet av handelspartnerne på to måter. Den nederste kurven viser utviklingen målt i volum, dvs. produksjonen målt i faste priser. Her kommer Norge omtrent ut som gjennomsnittet.

Måler vi derimot i verdi og hensyntar god prisvekst på norsk produksjon, blir bildet mye bedre av norsk industri. Denne forskjellen kan enten forklares ved at volumtallene beregnes for lave og ikke tar hensyn til kvalitetsforbedring på

produktene. Eller det kan skyldes at man av andre grunner stadig får bedre betalt. Begge deler betyr det samme: industrien klarer seg stadig bedre og kan gi bedre lønnssevne og lønnsomhet.

Den danske kommisjonen avviser å bruke lønnskostnader per produsert enhet som grunnlag for vurdering av kostnadmessig konkurransevne. De peker på at dette kan jo enten øke fordi lønnskostnadene øker uheldig mye, eller for prisene på produksjonen øker, slik som i Danmark. De mener derfor at det beste målet er lønnsandelen. Stabil lønnsandel i den danske verdiskapingen, indikerer at bedriftene samlet til nå ikke har et kostnadmessig problem.

Noe tilsvarende gjelder for Norge. Til tross for den sterke lønnsveksten i Norge har lønnsandelen i industrien og næringslivet ellers vært relativt stabil de siste 20 år, jf. bl.a. Holden III-utvalget (NOU 2013:13).

Den danske kommisjonen peker på at der det har vært svak produktivitetsvekst i Danmark de siste årene har vært i deler av tjenestesektoren. Mye tyder på at det samme kan være tilfellet i Norge.

Norge har fått en lavere produktivitetsvekst de senere år. Lavere aktivitetsvekst internasjonalt kan ha bidratt negativt til produktiviteten.

Kombinasjonen av Øst-Europas inntreden i EØS, europeisk krise, høyt norsk inntektsnivå og lav ledighet har bidratt til stor innvandring til Norge. Rundt 2/3 av sysselsettingsveksten på rundt 377 000 siste 8 år kommer fra innvandring.

Innvandrerne har i stor grad blitt sysselsatt i bransjer med relativt lav produktivitet. I tillegg reduserer den økte tilgangen på billig arbeidskraft presset for å effektivisere og investere. Se bl.a. omtale av bygg- og anleggsbransjen bak i notatet.

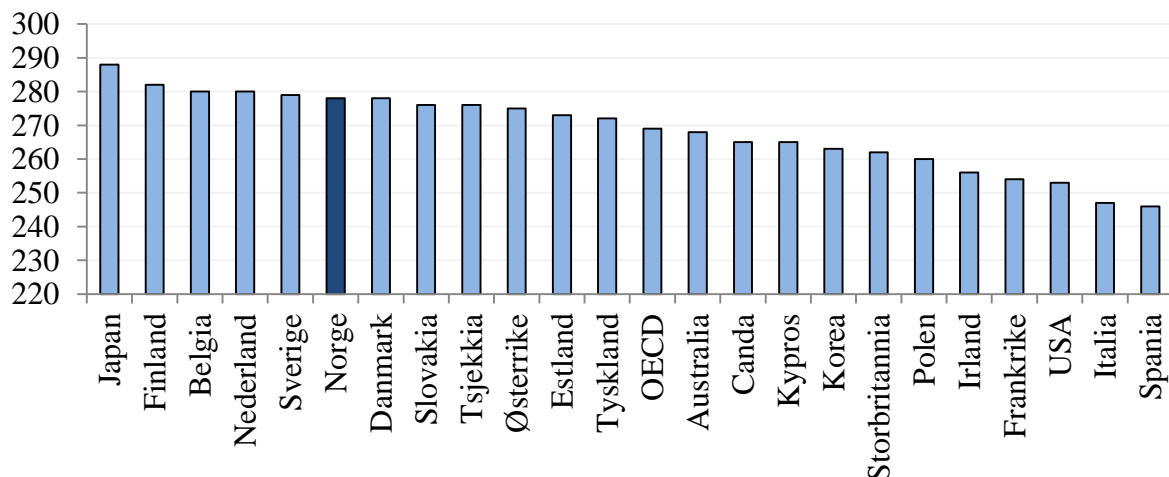
5. PRODUKTIVE EVNER VIKTIGERE ENN PISA?

OECDs undersøkelse av voksnes ferdigheter, den såkalte PIAAC-undersøkelsen, viser at Norge sammen med de andre nordiske landene skårer høyt på ferdighetsnivå i den voksne befolkningen. PIAAC – undersøkelsen måler voksnes ferdigheter på tre områder: Leseferdighet, tallforståelse og problemløsning i IKT-miljø². Disse tre omtales av OECD som nøkkelferdigheter innen informasjonsbearbeiding, og danner grunnlaget for videre ferdighetsutvikling.

Noen hovedpunkter fra PIAAC undersøkelsen er:

- Norge er sammen med Finland, Sverige og Nederland de eneste landene som har høyere ferdighetsnivå enn OECD-gjennomsnittet på alle tre ferdighetsområdene. Danmark skårer høyere på to av ferdighetene, men ligger like under snittet på leseferdigheter.
- Norge er best i klassen i forhold til å inkludere personer med svake ferdigheter i utdanning og opplæring, tett etterfulgt av de andre nordiske landene og Nederland.
- USA er eksempel på et land som har lavere skår enn gjennomsnittet i OECD-landene på alle tre ferdighetsnivåene. I tillegg er det det landet som har størst spredning i ferdighetsnivå.

Voksne i Norge har gode ferdigheter i tallforståelse

Kilde: OECD skill outlook 2013

Det høye ferdighetsnivået i voksenbefolkningen reflekterer at Norge og de nordiske landene er gode på forvaltningen av arbeidskraftsressursene. I tillegg til å ha en høy andel av befolkningen i arbeid skjer det en effektiv læring i arbeidslivet. Sosial kapital i form av høy grad av tillit og små sosiale forskjeller er i forskningen blitt trukket fram som viktige faktorer bak utviklingen av sterke

² Datamaterialet er samlet inn i perioden august 2011 til april 2012. Undersøkelsen er gjennomført i 24 land.

læringsøkonomier³. Disse trekkene reflekterer de gode samarbeidsforholdene i arbeidslivet - der høy organisasjonsgrad er en grunnplanke.

Dette støttes opp om av tidligere vurderinger av OECD. OECD har bl.a. påpekt at de gode relasjonene på arbeidsplassene og trepartssamarbeidet kan ligge bak "the Norwegian Puzzle" - altså problemstillingen om hvorfor produktiviteten i næringslivet i Norge er så høy, til tross for forholdsvis lave score på tradisjonelle innovasjonsindikatorer.

Høye voksenferdigheter, ikke minst i tallforståelse, står i kontrast til at Norge skårer relativt lavt på matematikkferdigheter i Pisa (15 åringer). En trenger nærmere analyser for å vite i hvilken grad dette først og fremst representerer et generasjonsfenomen, eller i hvilken grad det har sammenheng med norsk modell og høy læring i arbeidslivet.

³ Bengt-Åke Lundvall: "Innovation and competence building in the learning economy – Implications for innovation policy" (2008).

6. BYGG OG ANLEGG; VIKTIG I PRODUKTIVITETSDEBATTEN

Bygg- og anleggsbransjen er en viktig bransje for norsk økonomi. Den står for 8 prosent av bruttoproduktet i Fastlands-Norge, og 8 prosent av sysselsatte i Norge jobber innen bygg og anlegg, ifølge nasjonalregnskapstall. Innleie av arbeidskraft er spesielt vanlig i byggebransjen, men innleide arbeidstakere teller ikke med i statistikk over bransjens sysselsatte. Utviklingen i bygg- og anleggsbransjen har også stor betydning for andre deler av økonomien, blant annet gjennom etterspørselen mot norsk byggevareindustri og transporttjenester.

Bygg- og anleggsbransjen har vært en viktig faktor bak den svake målte produktivitetstilveksten samlet sett for Norge. Fra 2004-2012 økte produktiviteten (bruttoprodukt per utførte timeverk) i Fastlands-Norge med 8,1 pst, ifølge tall fra Nasjonalregnskapet. Tilsvarende tall, men eksklusive utviklingen innen bygg- og anleggsbransjen, var 9,3 pst.. Det reflekterer to forhold:

1. *Bygg og anlegg har fått større betydning for norsk økonomi*

I 2004 lå produktiviteten i bygg og anlegg nærmere 20 prosent lavere enn gjennomsnittet i Fastlands-Norge, ifølge Nasjonalregnskapet. Siden 2004 har sysselsettingen i bransjen både målt i personer og i timeverk økt med rundt 30 prosent. Samlet vekst i timeverk i Fastlands-Norge har vært på rundt 15 prosent. Når en bransje med lavere produktivitet enn gjennomsnittet vokser i relativ betydning, trekker det ned produktiviteten i økonomien.

2. *Produktiviteten i bygg- og anleggsbransjen har falt*

Etter 2004 har produktiviteten samtidig falt med 3,7 prosent i bygg- og anleggsbransjen, ifølge Nasjonalregnskapet.

Produktivitetstall bør benyttes med varsomhet, blant annet fordi tallene vanskelig kan gi et korrekt bilde av kvaliteten på utført arbeid.

Produktivitetstilveksten i bygg- og anleggsbransjen må ses i sammenheng med endringer i hvordan byggearbeidet organiseres. Etter 2004 har det vært økt bruk av innleid arbeidskraft, flere underentreprenører på byggeplassene og en større andel av de sysselsatte er arbeidsinnvandrere.

Økt innleie og flere underentreprenører

Spesialisering og utskilling av funksjoner har vært en trend i byggebransjen i en årrekke, noe som har endret byggetreprenørenes arbeidskraftstrategier. Dette har medført større bruk av underentrepriser og produksjonsutleie. Ifølge Fafo-rapporten *Utleie av arbeidskraft 2011* (Nergaard m.fl.) har konjunkturedgangen i forbindelse med finanskrisen medført at byggbedriftene i større grad enn tidligere har en kjerne av fast ansatte, mens behovet for bemanning ut over dette dekkes med innleide arbeidstakere eller underentrepriser.

Spesialisering kan bidra til å fremme effektivitet, men kombinert med svak prosjektledelse og sterkt fokus på billig arbeidskraft kan denne utviklingen også ha motsatt effekt.

Floraen av underentreprenører og utleieselskaper på byggeplassen, gjerne med en stor andel ufaglærte, øker koordineringsbehovet. Samtidig tyder rapporter fra bransjen på at god prosjektledelse er mindre i fokus nå enn tidligere – det er uansett enkelt å leie inn flere folk når behovet gjør seg gjeldende. Ifølge tillitsvalgte i Fellesforbundet har "dødtiden" på byggeplassene økt de siste årene, ettersom det blir mer venting på at andre firmaer skal ferdigstille sin del av arbeidet.

Høy arbeidsinnvandring

Omtrent ¼ av de ansatte i selve byggebransjen er innvandrere, ifølge registerbasert statistikk fra SSB, flertallet fra EU-land i Øst-Europa. I tillegg kommer innleide arbeidstakere, som i stor grad også er arbeidsinnvandrere.

Utleie og bruk av underentreprenører har i stor grad vært knyttet opp mot den økende arbeidsinnvandringen til bransjen. Dette har medført utfordringer knyttet til språk, kommunikasjon og arbeidskultur. Den mest hensiktsmessige måten å legge opp arbeidet på er ikke nødvendigvis den samme i Norge og i Litauen, blant annet på grunn av ulike arbeidsredskaper og det at prisforholdet mellom arbeidskraft og materialinnsats er forskjellig i disse landene. Andre forhold som kan svekke produktiviteten til arbeidstakere fra EU-landene i Øst-Europa er at de ofte jobber svært lange arbeidsdager, lever under tidvis svært dårlige boforhold, og har en større risiko for arbeidsulykker grunnet blant annet kommunikasjonsproblemer og manglende HMS-oppfølging.

Kortsiktige løsninger kan fortrenge effektivisering

Stor innvandring har bidratt til lave lønninger og svak lønnsutvikling i byggebransjen, og dermed har arbeidsgiverne fått svakere incentiv til å innovere og effektivisere driften. Også manglende satsing på lærlinger, rekruttering og utvikling av fagmiljø påvirker produktiviteten negativt på litt lengre sikt.

VEDLEGG: Makroøkonomiske hovedstørrelser

	2013				2014			
	SSB	FIN	Norges Bank	LO	SSB	FIN	Norges Bank	LO
	ØA 5/13	TP2014	PR 4/13	Jan.14	ØA 5/13	TP2014	PR 4/13	Jan.14
<i>Økonomisk vekst:</i>								
- BNP fastlands-Norge	1,8	2,0	1 ¾	1 ¾	2,1	2,5	2	2 ¼
<i>Arbeidsmarkedet:</i>								
- Sysselsetting	1,4	1,1	1 ¼	¾	0,9	1,0	1	1
- Arbeidsledighet (AKU) (i pst. av arbeidsstyrken)	3,5	3,5	3 ½	3 ½	3,6	3,6	3 ¾	3 ¾

Kilde:

SSB: Økonomiske Analyser 5/13, desember 2013

Finansdepartementet: Tilleggsproposisjonen 2014, nov. 2013

Norges Bank: Pengepolitisk rapport 4/13, desember 2013.

LO: anslag fra januar 2014.